

Μύθος ή θρύλος το κρυφό σχολειό; του Φάνη Κακριδή με αφορμή το θάνατό του (Φάνης Ι. Κακριδής, ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων)

[/ Πεμπτουσία](#)

Έχοντας ζήσει πολλά χρόνια στην Ήπειρο, δυσκολευόμουν πάντα να πιστέψω αυτό που τον τελευταίο καιρό με έμφαση υποστηρίζουν οι ιστορικοί: ότι το «Κρυφό Σχολειό» είναι καθαρός μύθος, με τη σημερινή έννοια της λέξης. Προτιμούσα να το θεωρώ θρύλο, πιστεύοντας ότι πρέπει να κρύβεται κάποια αλήθεια πίσω από τις λαϊκές διηγήσεις που ακούει κανείς συχνά από τους καλογέρους ή την εκκλησάρισσα, όταν επισκεφτεί, για παράδειγμα, τη Μονή των Φιλανθρωπηνών, στο νησί της λίμνης των Ιωαννίνων, κι άλλους πολλούς παρόμοιους τόπους.- μια αλήθεια που βέβαια δεν τη φανταζόμουν να ταυτίζεται με το Φεγγαράκι μου λαμπρό, ούτε με Το κρυφό σχολειό του Ν. Γύζη (1886) και το ομώνυμο ποίημα του Ι. Πολέμη (1900). Ότι δεν υπάρχουν ρητές μαρτυρίες σύγχρονες με τη λειτουργία του Κρυφού Σχολείου, το θεωρούσα πολύ φυσικό: Ποιος και γιατί θα κατέγραφε στα χρόνια της δουλείας μια πατριωτική πράξη, που γινόταν άτυπα κι εθελοντικά, πίσω από την πλάτη

της τουρκικής εξουσίας;

Τελευταία, η αντίθετη άποψη υποστηρίχτηκε με πολλή γνώση και πειστικότητα από τον Άλκη Αγγέλου, στο βιβλίο του Το κρυφό σχολειό: Χρονικό ενός μύθου, Αθήνα (Εστία) 1997· τα επιχειρήματά του με είχαν σχεδόν πείσει και ήμουν έτοιμος να δεχτώ ότι ο «μύθος» δημιουργήθηκε και διαδόθηκε ακριβώς όπως το περιγράφει, όταν η τύχη το 'φερε να διαβάσω ένα παλιό γαλλικό βιβλίο του R. Rivaux, με τον τίτλο Δυστυχισμένη Ήπειρος [1].

Ο συγγραφέας ήταν το 1913 ανταποκριτής της παρισινής εφημερίδας Καιροί, και το 1914 δημοσίευσε τις ανταποκρίσεις του από την απελευθερωμένη Ήπειρο. Στις 11 του Μάη επισκέφεται το Αργυρόκαστρο, και στις 13 καταγράφει τα βιώματα και τις εντυπώσεις του.

Μεταφράζουμε:

... Λίγο αργότερα, την ώρα που έγραφα, ο Μ. Ζωτίδης, που με φιλοξενούσε, ένα αξιαγάπητο ηλικιωμένο γεροντοπαλίκαρα, που είχε κληροδοτήσει, όπως μου διηγήθηκαν, με τη διαθήκη του ολόκληρη την περιουσία του στα ελληνικά σχολεία του Αργυροκάστρου, και που είχε ακόμα φροντίσει το σπίτι του να χτιστεί έτσι ώστε να μπορεί, αμέσως μετά το θάνατό του, να μετασηματιστεί σε διδακτήριο, μου ανήγγειλε την επίσκεψη μιας αντιπροσωπείας.

Φόρεσα γρήγορα το φοκόλ μου, γραβάτα και σακάκι, και συνάντησα τους επισκέπτες στο σαλόνι. Ήταν ο δάσκαλος, η δασκάλα, και μερικοί μαθητές. Πρέπει να είχαν διαλέξει τα αγοράκια και τα κοριτσάκια που είχαν τα πιο καινούργια ρούχα. Όταν ρώτησα να μου πουν το επάγγελμα των γονιών τους, πληροφορήθηκα ότι δύο από τα τέσσερα αγόρια είχαν πατέρα ράφτη! Την ώρα που γυρόφερνε, σύμφωνα με το έθιμο, ο δίσκος με τα γλυκά, κουβεντιάζω με τους εκπαιδευτικούς. Η περιγραφή των προσπαθειών τους να συντηρήσουν την ελληνική ιδέα κάτω από τουρκική εξουσία, προσπάθειες που τις περιγράφαν απλά, σαν να ήταν για κάτι τελείως φυσικό, αποκάλυπταν χαρακτηριστικά αξιοθαύμαστα. Θα μπορούσε κανείς να αφιερώσει ένα ωραίο κεφάλαιο στο σώμα των ελλήνων δασκάλων της Ηπείρου που, αντιμετωπίζοντας τόσες αντιξοότητες και ταπεινώσεις, δεν έπαυαν γι' αυτό να προχωρούν το πατριωτικό τους έργο. Κανένα ελληνικό βιβλίο δεν γινόταν δεκτό αν είχε τυπωθεί στην Αθήνα. Έπρεπε όλα να έρθουν από την Κωνσταντινούπολη. Η ελληνική ιστορία ήταν απαγορευμένη. Έτσι, έκαναν συμπληρωματικές μυστικές παραδόσεις [2], όπου χωρίς βιβλίο, χωρίς τετράδιο, ο μικρός Ηπειρώτης μάθαινε να γνωρίζει την πατρίδα μητέρα του, τον εθνικό του ύμνο, τα ποιήματα και τους ήρωές του. Οι μαθητές κρατούσαν στα χέρια τους τη ζωή των δασκάλων τους. Ένας λόγος αστόχαστος ή μια καταγγελία θα ήταν μοιραία. Δεν μας συγκινούν αυτά τα διακόσια αγοράκια και τα διακόσια πενήντα κοριτσάκια, που αποδέχονταν τις ώρες της συμπληρωματικής διδασκαλίας _σε ηλικία όπου τα παιδιά τόσο αγαπούν τα διαλείμματα_ για να μιλήσουν για την Ελλάδα, κι ύστερα γύριζαν σπίτι τους με σφραγισμένα χείλη και με το μυστικό ενθουσιασμό στην καρδιά τους;

Δεν είμαι ειδικός· δεν ξέρω καν αν οι ιστορικοί μας τις έχουν ήδη εκμεταλλευτεί τις άμεσες και σημαντικές πληροφορίες που δίνουν οι ανταποκρίσεις του Ρυαυκ και οι πολύτιμες φωτογραφίες που ο ίδιος τράβηξε και αναδημοσίεψε στα βιβλία του [3]. υποθέτω ναι. Όμως η συγκεκριμένη μαρτυρία βλέπω να αντιστοιχεί απόλυτα στην ιστορική αλήθεια για το Κρυφό Σχολειό, όπως τη φανταζόμουν.

Σίγουρα, οι τουρκικές αρχές επιτρέπαν τη λειτουργία ελληνικών σχολείων στην επικράτεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ναι, και μόνο στα Γιάννινα, από το 1647 ως το 1805 ιδρύθηκαν και λειτούργησαν πέντε τουλάχιστον ονομαστές σχολές! Σημαίνει αυτό ότι οι δάσκαλοί τους είχαν την ελευθερία να διδάξουν ελληνικό πατριωτισμό και μαχόμενη Ορθοδοξία από την έδρα; Ή μήπως θα το θεωρούσαν περιττό; Δεν είναι φυσικό, πέρα από τα επίσημα μαθήματα, να γίνονταν και κάποιες περισσότερο ή λιγότερο οργανωμένες, άτυπες και κρυφές, «συμπληρωματικές παραδόσεις», σαν αυτές που ο Ρυαυκ διαπίστωσε ότι γίνονταν στο Αργυρόκαστρο στις αρχές του αιώνα; Ή μήπως ο δάσκαλος κι η δασκάλα του Αργυροκάστρου βρήκαν, με την προσωρινή απελευθέρωση του τόπου τους, την ευκαιρία να πουν ψέματα στον ξένο δημοσιογράφο, διεκδικώντας για τον εαυτό τους τις τιμές που ο σχηματισμένος ήδη «μύθος» του Κρυφού Σχολείου είχε αποδώσει στους πατριώτες δασκάλους και ιερωμένους της Τουρκοκρατίας; Δεν είναι πιο λογικό να πιστέψουμε ότι οι εκπαιδευτικοί του Αργυροκάστρου θέλησαν τότε, πιστεύοντας πως ο τόπος τους είχε οριστικά απελευθερωθεί, να αποκαλύψουν στον Γάλλο ανταποκριτή τα βάσανα και τους κινδύνους που είχαν περάσει, όσο με τη σειρά τους συνέχιζαν την πατριωτική παράδοση των προκατόχων τους; Δεν ήταν άλλωστε αυτή ακριβώς η «άγραφη» διδακτική

παράδοση που κράτησε στους σκοτεινούς αιώνες αναμμένη, απ' άκρη σ' άκρη της υπόδουλης Ελλάδας, τη σπίθα του Ελληνισμού και το κεράκι της Ορθοδοξίας;

Πολύ θα θέλαμε να ακούσουμε τη γνώμη των ιστορικών.

1. Rene Puaux, Malheureuse Epire, Paris (Librairie Academique) 1914. Τώρα μαθαίνω ότι το βιβλίο έχει μεταφραστεί από τον Αχ. Γ. Λαζάρου, Δυστυχισμένη Ήπειρος, Αθήνα (Τροχαλία) χ.χ.

2. Alors on tenait des classes supplementaires secretes...

3. Από την Εγκυκλοπαίδεια του Πυρσού μαθαίνω ότι έχει ακόμα δημοσιεύει ανταποκρίσεις με τίτλους: Εις τα Βαλκάνια, 1912-13 (1914), Από Σόφιας εις Τσατάλτζαν (1914), και Ο Αγγλικός στρατός επί της Ηπειρωτικής γης(1916).